

Litteraturbanken,

en digital resurs för svensk skönlitteratur och humaniora

En svensk litteraturbank?

Digitaliseringen av det litterära kulturarvet innebär nya möjligheter för forskare och andra litteraturanvändare. Om litterära verk föreligger i digitala versioner blir de enklare att arbeta med (via sökningar, konkordansfunktioner, etc.). Genom hyperlänkar kan de berikas på olika sätt (klickbara länkar till ordförklaringar, annat slags material etc.). Och genom en publicering via Internet blir de enkelt åtkomliga, till nytta för exempelvis nyare universitetsbibliotek (som saknar äldre boksamlingar), distansstudenter och skandinavistiska institutioner utomlands. Utöver detta värde för forskare har en digitala publicering ett självklart och likadant värde för folkbildning och skolundervisning.

I Sverige har digitaliseringen av det litterära kulturarvet främst skett i form av olika amatörprojekt (den mest omfattande verksamheten finns hos pionjären Projekt Runeberg). De har ett viktigt kulturdemokratiskt och tekniskt värde, men den textkritiska kvaliteten är sådan att verken inte är användbara för forskning och undervisning (Peurell 1999). Ett skäl är att texterna ofta drabbas av sättningsfel (vid inmatning, inscanning el. dyl.), ett annat att det ofta är oklart vilka versioner som har använts (ibland moderniserade, bearbetade, etc.). På senare år har vetenskapligt pålitlig fulltextpublicering av skönlitterära verk visserligen kommit igång – de viktigaste aktörerna är här forskningsinstitutionen Språkbanken (Göteborgs universitet) och de lärda organisationerna Svenska Akademien och Svenska Vitterhetssamfundet – men fortfarande saknas nationell samordning beträffande urval, tekniska lösningar och tillgängliggörande.

I detta läge finns ett behov av en nationell samling på området, avsedd att åstadkomma textuellt pålitliga och tekniskt stabila lösningar. För att diskutera behov och möjligheter ordnade Svenska Akademien den 10 april 2002 en konferens med diskussioner kring inrättandet av en "litteraturbank" för att bevara och tillgängliggöra digitala versioner av främst skönlitterära verk. Under hösten 2002 gjordes en utredning med utgångspunkt i de ståndpunkter som framfördes vid seminariet (Svedjedal 2003). Den skisserar hur en sådan Litteraturbank kan inrättas med avseende på syfte, insamlingsarbete, organisation, kvalitetssäkring, ambitionsnivå m.m. Syftet med denna ansökan är att lansera ett pilotprojekt som i praktiken skulle vara en början på Litteraturbankens verksamhet.

Nedan skisseras först huvudpunkterna beträffande Litteraturbanken, därefter gällande pilotprojektet.

Litteraturbanken: syfte, avgränsningar, organisation

Projektet avser inrättandet av en Litteraturbank som ska publicera digitala slutversioner av svenska skönlitterära verk och viss humanistisk litteratur. Den ska vara ett gemensamt nationellt initiativ vars verksamhet är oberoende av enskilda universitets tillfälliga prioriteringar. Därför läggs huvudmannskapet för Litteraturbanken formellt sett utanför universitetsvärlden

Litteraturbankens uppgift är att vara en kulturhistorisk och litterär resurs för forskning, undervisning och folkbildning. Dess målgrupp ska vara forskare, universitetsstudenter, gymnasister och litterärt allmänintresserade. De verk som publiceras inom Litteraturbanken bör förses med introducerande och kommenterande material för att fungera pedagogiskt. Materialet ska vara textuellt kvalitetssäkrat (i regel genom dubbel, oberoende korrekturläsning) och publiceras i fulltextversioner, dels som textsidor, dels som digitala faksimil.

Litteraturbankens huvuduppgifter ska vara att samla in, arkivera och publicera material, samt göra det möjligt för användare att arbeta med det. Den ska också fungera rådgivande för liknande projekt.

Litteraturbanken ska publicera skönlitteratur och viktigare humaniora. Verken bör väljas efter deras kulturella vikt: litterära klassiker och banbrytande verk, viktigare humanistiska översiktsverk o.dyl.

De digitala slutversionerna består dels av sådana som kan hämtas från förlag, vetenskapliga textutgivare och viss publicering på Internet, dels sådana som kan skapas genom digitalisering av tryckta utgåvor (textkritiska utgåvor eller originaltryck). Litteraturbanken omfattar däremot inte material som enbart har publicerats på Internet, inte s.k. "e-böcker" och inte heller digitala författararkiv (arbetsversioner etc.). På sikt kan Litteraturbanken också omfatta digitala editioner som enbart (eller först) har publicerats via Internet. Det betyder att Litteraturbanken kan få en roll i den editionsteoretiska utveckling som digitaliseringen har medfört.

Litteraturbanken ska vara gratis och icke-kommersiell. Insamlingen av föföfattarrättsligt skyddat material bygger på att det ställs till Litteraturbankens föföfogande på frivilligbasis. Insamlingen av föföfattarrättsligt fritt material bygger främst på egna initiativ från Litteraturbanken. Preliminära kontakter har tagits med en viktig vetenskaplig textutgivare, Svenska Vitterhetssamfundet (vars utgivningsverksamhet har pågått i över hundra år). SVS har förklarats villigt att ställa sin utgivning till Litteraturbankens föföfogande. På samma sätt är Svenska Akademien villig att låta sin klassikerserie inföförlivas med Litteraturbanken.

Publiceringen sker via Internet och omfattar både textsidor (XML) och faksimilsidor (pdf). Verken ska länkas till den nationella biblioteksdatan Libris. Den digitala publiceringen inom Litteraturbanken kan ske på flera nivåer (från digitala faksimil av handskrifter via faksimil av originaltryck och till länkade texter) och varje verk bör om möjligt göras tillgängligt i flera format. Produktion av tryckta böcker (via s.k. Print-On-Demand) är dock inte aktuell.

Litteraturbanken bör dra lärdomar från utländska syskonprojekt. Viktiga i sammanhanget är följande tre projekt: det sedan länge existerande, breda *Electronic Text Centre* (University of Virginia), där verksamheten har bedrivits sedan 1992 och det f.n. finns ca 10.000 verk tillgängliga gratis on-line; det tekniskt sofistikerade *The Rossetti Archive* (också University of Virginia), ägnat Dante Gabriel Rossetti; samt det nyligen lanserade *Arkiv for Dansk Litteratur (ADL)* (vars uppläggning och gränssnitt i mycket liknar hur Litteraturbanken är tänkt.). Projektens framväxt och överväganden beskrivs i material på deras nätplatser. Viktiga sammanfattande och teoretiska resonemang finns också i flera verk av Jerome McGann (ex. McGann 2001).

Litteraturbanken ska vara en organisatoriskt och ekonomiskt självständig enhet, vilket helst bör markeras genom att den har en egen Internet-domän, förslagsvis kallad www.litteraturbanken.se.

Organisatoriskt bör Litteraturbanken konstrueras som ett samarbetsprojekt mellan tre organ med nationellt ansvar för olika områden: Kungliga Biblioteket, Språkbanken och Svenska Akademien. Kompetens och relevant verksamhet finns också på andra ställen (t.ex. universitetsbibliotek), men de tre institutionerna har valts eftersom de har ett nationellt och långsiktigt ansvar på området, samtidigt som de är de nationellt ledande.

Kungliga Biblioteket är i sammanhanget viktig genom dess nationella ansvar för bevarandefrågor (Litteraturbanken fungerar delvis som ett digitalt bevarande av faksimil av kulturarvet). Språkbanken har en omfattande och nästan fyrtioårig erfarenhet av digital publicering och arkivering, främst av konkordanser o.dyl. men också fulltextpublicering (främst den digitala versionen av C.J.L. Almqvists Samlade Verk). Svenska Akademien har viss erfarenhet av digital fulltextpublicering (dess klassikerserie på webben), men är i detta sammanhang viktigast som fristående organ som kan ta ansvar för arbetet med författarpresentationer (egen produktion eller förslag om upphandling).

Arbetsfördelningen föreslås bli som följer:

Huvudredaktionen (HR) förläggs till Göteborg (helst i anslutning till Språkbanken) och ansvarar för urval, samordning, publicering av textsidor, omvärldskontakter m.m. KB

ansvarar för publicering av digitala faksimil och merparten av uppmärkning / katalogisering. SA ansvarar för författarpresentationer, litteraturhistoriskt kringmaterial m.m.

Verksamheten leds av en föreståndare vid HR. Hon eller han är underställd en styrelse med representanter för de samarbetande institutionerna, forskarvärlden, folkbibliotek m.m.

Pilotprojektet

Litteraturbankens verksamhet bör startas i form av ett pilotprojekt som omfattar publicering dels av verk som föreligger i digital form, dels digitalisering av redan tryckta verk (textkritiska utgåvor, äldre och nyare verk i originalutgåvor). Projektet bör löpa över två år och vara avsett att prova ut de tekniska och pedagogiska lösningar som ska användas. Därför har olika typer av verk valts:

1) Svenska Akademiens Internetversioner

Ett antal volymer ur SA:s klassikerserie. Volymerna väljs i samråd med SA. Verken föreligger i maskinläsbar form.

2) Svenska Vitterhetssamfundets Internetversioner

För några år sedan publicerade SVS fyra romaner av Fredrika Bremer, Emilie Flygare-Carlén och Sophie von Knorring. De har blivit mycket använda i undervisningen, liksom i forskning och för påbyggnadsuppsatser. Texterna i de fyra volymerna har ännu inte publicerats digitalt. Verken föreligger i maskinläsbar form

3) Digitalisering av volymer ur Svenska Vitterhetssamfundets tryckta utgivning

Svenska Vitterhetssamfundets tryckta utgivning är mycket omfattande, men ännu inte digitaliserad. Den rymmer olika slags material som i ett utvecklingskede kan låta Litteraturbanken prova ut flera tekniska och pedagogiska lösningar. Med tanke på detta föreslår jag att pilotprojektet omfattar följande verk: Georg Stiernhielm *Hercules* (SFSVS VIII:1, s. 9-26 med kommentarer VIII:2, s. 12-31, 41-93): en utgåva av detta välkommenterade verk ställer krav på pedagogiska lösningar, samtidigt som den kan kombineras med KB:s digitala faksimil; Anna Maria Lenngren, *Samlade skrifter* (ca 900 s. dikter, brev, prosaskisser m.m. + kommentarer) är användbar för undervisning och forskning, samtidigt som den skulle utgöra en fullskalig författarskapsutgåva. Verken föreligger *inte* i maskinläsbar form.

4) Digitalisering av äldre svensk skönlitteratur

Litteraturbanken väljer och digitaliserar själv ett antal verk av författare som är upphovsrättsligt fria (dvs. varit döda sedan 1932). Vilka författare och verk som ska väljas kräver strategiska diskussioner, liksom granskning av vilka förlagor som kan vara aktuella. Bland författare som blivit rättsligt fria på senare år kan nämnas Alfhild Agrell († 1923), Ola Hansson († 1925), Maria Sandel († 1927), Birger Sjöberg († 1929) och Hjalmar Bergman (†1931). Eftersom Litteraturbanken ska rymma författarpresentationer bör antalet författare begränsas, men av varje författare bör flera verk publiceras. Verken föreligger *inte* i maskinläsbar form.

5) Nyare svensk skönlitteratur

Insamling på frivilligbasis av några verk av nyare (författarrättsligt skyddade) svenska författare. Publiceringen sker antingen genom digitalisering av tryckta verk eller genom konvertering av förlagets datafiler. Anskaffandet av materialet kan antingen ske genom personliga kontakter via Litteraturbanken eller genom en öppen inbjudan t.ex. via Sveriges Författarförbund till intresserade författare att erbjuda Litteraturbanken material. (De aktuella verken föreligger sannolikt *inte* i maskinläsbar form.)

Resultatet av projektet ska vara att Litteraturbanken lanseras som färdig produkt, dvs. med de gränssnitt och kringmaterial som erfordras. Projektet innebär därmed att verksamheten byggs upp.